

кандидат філологічних наук,
доцент
кафедри германської філології
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄСЛІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ТА ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ЇХ ВИДІЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Сучасний етап лінгвістичних досліджень характеризується підвищеним інтересом до вивчення емоційності, яка слугує для вираження емоцій людини і посідає вагомe місце в загальному обсязі лексики.

Предметом нашого аналізу є дослідження лексико-семантичної групи дієслів емоційного стану в сучасній німецькій мові, які описують різні емоції людини, перебуваючи в яких вона переживає певні почуття, а також їх зовнішні виявлення.

Особливості вираження емоційного стану описано у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. Найвідомішими з них є такі: Ш. Баллі [1], Н. Бойко [2], Л. Васильєв [3], А. Вежбицька [4], О. Вольф [5], Є. Галкіна-Федорук [6], М. Гамзюк [7] та інші. Незважаючи на численні дослідження, які присвячені емоційному мовленню, семантичні особливості дієслів, які позначають види настроїв людини, вивчено ще не досить повно.

Актуальність цього дослідження зумовлена зацікавленістю лінгвістів щодо питання змістовності предикату, оскільки дієслово володіє різноманітністю граматичних категорій і форм. Дієслово посідає центральне місце в лексичній системі німецької мови і має великий потенціал, який приваблює багатьох лінгвістів для дослідження його граматичних, семантичних та стилістичних особливостей.

Метою дослідження є розкриття механізмів семантичного аналізу дієслів на позначення емоційного стану в сучасній німецькій мові. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

1) з'ясувати теоретичні засади дослідження експресивності та емоційності як лексико-стилістичних категорій;

2) вивчити засоби вираження різновидів гарного та поганого настрою в предикативних конструкціях;

3) дослідити семантичні особливості дієслів зі значенням емоційного стану.

Як відомо, слова кожної мови виконують оцінну та експресивну функції, завдяки яким у значенні багатьох лексем репрезентовано вираження почуття радості, захоплення, ніжності, обурення, глузування тощо. Сукупність семантико-стилістичних ознак мовної одиниці, що забезпечує її здатність бути у комунікативному акті засобом суб'єктивного вираження відношення мовця до змісту мовлення, називають експресивністю [9, с. 591]. Лексичні експресивні засоби охоплюють шари лексики, які, окрім свого предметно-логічного значення, володіють оцінним компонентом. Всім експресивним засобам цього рівня притаманна чітко виражена позитивна та негативна конотація.

У комунікативному акті паралельно з мовними експресивними засобами використовуються численні паралінгвістичні засоби (гучність та тембр голосу, темп мовлення, міміка, жести), які сприяють експресивності мовлення.

Експресивність як одна із властивостей мовної одиниці тісно пов'язана з категорією емоційної оцінки та вираженням емоцій у людини.

Категорія емоційності властива емоційному (емоційному) мовленню, котре постулюється як мовлення неконтрольоване, породжене короткочасними бурхливими переживаннями людини (її люттю, гнівом, жахом, відчаєм або ж раптовою великою радістю) [8, с. 355]. Отже, основним змістом емоційного забарвленого слова є вираження почуттів, переживань та різноманітних емоцій людини.

Емоційний стан (настрій), під час якого переживаються певні почуття, виражається у сучасній німецькій мові за допомогою конструкцій типу “*er ist gut (schlecht) gelaunt*” – «бути в гарному (поганому) настрої», “*gut aufgelegt (gestimmt) sein, guter Laune sein*” – «бути в доброму гуморі», “*das hat mich fröhlich gestimmt*” – «це налаштувало мене на веселий лад». Вираз “*er verstimmt (mißgestimmt) sein*” – «він не в гуморі» позначає не нейтральний емоційний стан, а поганий настрій.

У поєднанні з часткою *zu* та інфінітивом дієслівні сполучення *sich einstellen* та *gestimmt sein* – «налаштуватися» вказують на стан, за якого існує бажання виконувати будь-яку дію: *ich bin gestimmt zu arbeiten* – «я налаштований працювати». Конструкція «бути налаштованим проти когось, чогось» передає стан, за якого відчувається негативне відношення: *er ist gegen mich eingenommen* – «він налаштований проти мене».

Конкретний емоційний стан з певними ознаками хвилювання, роздратування та радості позначається за допомогою таких дієслів та словосполучень: *sich aufregen, sich wegen etw. G beunruhigen* – «хвилюватися»; *böse sein, sich ärgern* – «сердитись»; *traurig (betrübt) sein* – «сумувати»; *sich frohen, froh sein* – «радіти».

Наступні лексичні одиниці пов'язані між собою екіполентними опозиціями, які характеризуються якісною відмінністю прояву настрою людини.

Наявність будь-якого поганого настрою може позначатися за допомогою таких фразеологічних одиниць: *mit dem linken Fuß zuerst aufgestanden sein* – «бути в лихому (у злому, у поганому) настрої (гуморі)», *wie ein begossener Pudel* – «як у воду опущений»; а також словосполучень: *schlechter Laune sein* – «бути не в доброму дусі», *mißmutig, mißgestimmt sein* – «киснути».

Каузативне значення «засмучувати» має дієслово *betrüben* та такі його синоніми: *traurig machen*, *traurig stimmen*, *grämen*.

Різноманітнішими є засоби вираження різновидів гарного та поганого настрою (емоційного стану) в німецькій мові. Пригнічений внутрішній стан та його емоційне переживання позначаються великою семантичною парадигмою із домінантною *сумувати*, яка умовно може розділитися на групи із наявністю сем становлення, каузативності, побутовості.

Із значенням «бути в пригніченому стані», «відчувати тяжкість на душі» функціонують у німецькій мові такі дієслова та стійкі словосполучення – фразеологізми: *trauern* – «тужити», *langweilen* – «нудьгувати», *trübselig sein*, *Grillen fangen*, *Trübsal blasen* – «хандрити», *leiden*, *kranken* – «страждати», *bedauern* – «жалкувати», *etw. nicht Wiedergutzumachendes betreuen* – «кусати собі лікті», *die Hände ringen* – «заламувати руки», *sich D. die Haare ausraufen* – «рвати на собі волосся».

Двочленні конструкції, які виражають емоційне переживання, трансформуються в речення, у яких позицію присудка займає конструкція «*sein* + прикметник» (для вираження категорії стану): *er ist trübselig* – «він сумний». Тричленні конструкції, які вказують на пригнічений емоційний стан, можуть вживатися в головних та підрядних реченнях різного типу (умовних, означальних, причини тощо). *Wenn ich so was höre, könnte ich mir die Haare raufen* – «Коли я щось таке чую, я здатний рвати на собі волосся»; *Überall brüllende Menschen, die sich die Haare raufen* – «Скрізь галасливі люди, що перебувають у розпачі»; *Und Sie wollen bestimmt nicht sehen, weil er sich deswegen die Haare rauft* – «Вам напевно не хочеться бачити те, тому що він з цього приводу занадто переживає».

Відповідне значення з домінантною семою становлення ототожнює дієслова та словосполучення *den Kopf hängen lassen* – «зажуритися», *wie ein Häufchen Unglück aussehen* (ірон.) – «мати жалюгідний, нещасний вигляд», *niederschlagen sein* – «засмутитися».

У ролі суб'єкта разом з деякими дієсловами цієї групи замість живої істоти виступають іменники *обличчя*, *очі*, *вид*: *ein langes Gesicht machen*, *eine saure Miene machen (ziehen)*, *ein Gesicht wie sieben Tage Regenwetter machen* – «мати кислий вираз обличчя», *sich D. die Augen aus dem Kopf weinen* – «виплакати собі всі очі», *die Augen gingen ihr über* – «вона розплакалася». Такі конструкції мають метонімічний характер.

Проміжну ланку серед розглянутих груп займає фразеологічний зворот *sich (D.) Asche aufs Haupt streuen* – «посипати голову попелом (сильно сумувати через щось)», цей вираз передає глибоку скорботу під час втрати, біди.

Антонімічне значення – «переходити від млявого, пригніченого фізичного і душевного стану до бадьорого, піднесеного» (також із домінантною семою становлення) мають лексичні одиниці *sich ermannen*, *wieder Mut fassen*, *Mut schöpfen* – «підбадьоритися», *beleben*, *aktivieren* – «пожвавлюватися».

Наступний лексико-семантичний ряд дієслів перебуває в конверсивних відношеннях з попередньою групою, дієслова якої передають двобічні суб'єктно-об'єктні відношення в лексико-семантичній системі. Каузативними корелятами до цих лексем постають словосполучення *sich (D) das Herz erleichtern* – «відвести душу (поділитися з кимось своїми переживаннями)», *j-m sein Herz ausschütten* – «висловитися широко (до краю) перед кимось», *die Tränen trocknen* – «висушити сльози комусь (заспокоїти того, хто плаче)».

У ході аналізу семантичних особливостей предикатів зі значенням емоційного стану було встановлено, що численний клас дієслів емоційного стану сучасної німецької мови описує різноманітні стани людини, під час яких виражаються багатоманітні почуття. Семантичні парадигми послідовно характеризуються опозиціями за семами буттєвості/ становлення (*traurig sein* – *sich betrüben*) та некаузативності/каузативності (*traurig sein* – *traurig machen*). Окрім цього, на лексичне значення інколи нашаровуються опозиції з позитивною або негативною модальністю (*trauen* – *sich ermannen*). Формальною ознакою дієслів емоційного стану є їх здатність вживатися в дво-членних та тричленних конструкціях, в які трансформуються стійкі словосполучення та фразеологічні одиниці.

Отже, дієслова зі значенням емоційного стану володіють широким розмаїттям семантичних властивостей, що характерно для більшості лексичних одиниць сучасної німецької мови. Вони здатні утворювати синонімічні, антонімічні ряди та бути складовою частиною метонімічних, стійких і фразеологічних словосполучень.

Література:

1. Балли Ш. Французская стилистика. М.: Наука, 1961. 394 с.
2. Бойко Н.І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2005. 552 с.
3. Васильев Л.М. Семантика русского глагола: учеб. пособие для слушателей фак. повышения квалификации. М.: Высшая школа, 1981. 184 с.
4. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / пер. с пол. А.Д. Шмелева. М.: Языки рус. культуры, 1999. 780 с.
5. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. М.: Наука, 1985. 228 с.
6. Галкина-Федорук Е.М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке: сборник статей по языкознанию. М.: МГУ, 1958. С.103–124.
7. Гамзюк М.В. Виразення емотивної тривалості фразеологічними одиницями німецької мови. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». К.: Видавничий центр КНЛУ, 2015. Том 18, № 2. С. 14–22.
8. Дудик П.С. Стилистика української мови: навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
9. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В.Н. Ярцевой. М.: Советская энциклопедия, 1990. 685 с.

Анотація

**О. КРАЙНЯК. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄСЛІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ
ТА ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ЇХ ВИДІЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**

У статті уточнено понятійний зміст емоційності як стилістичної категорії, проаналізовано семантичні особливості дієслів зі значенням емоційності в сучасній німецькій мові.

Ключові слова: емоційність, експресивність, предикат, семантичне значення, лексичне значення.

Аннотация

**О. КРАЙНЯК. СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ГЛАГОЛОВ СО ЗНАЧЕНИЕМ
ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ И ОСНОВНЫЕ КРИТЕРИИ ИХ ВЫДЕЛЕНИЯ
В СОВРЕМЕННОМ НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ**

В статье уточнено понятийное содержание эмоциональности как стилистической категории, проанализированы семантические особенности глаголов со значением эмоциональности в современном немецком языке.

Ключевые слова: эмоциональность, экспрессивность, предикат, семантическое значение, лексическое значение.

Summary

**O. KRAYNYAK. SEMANTIC PECULIARITIES OF VERBS WITH THE MEANING OF EMOTIONAL
STATE AND THE MAIN CRITERIA FOR THEIR SELECTION IN MODERN GERMAN**

In the article we clarified the conceptual content of emotionality as a stylistic category, analyzed semantic peculiarities of verbs with the meaning of emotionality in modern German.

Key words: emotionality, expressiveness, predicate, semantic meaning, lexical meaning.